

УДК 341.24

О. Б. Нікітіна,

к. е. н., доцент, доцент кафедри прикладної економіки, ДВНЗ «Національний гірничий університет» м. Дніпропетровськ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА МІЖРЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Olga Nikitina,

Cand. of Econ. Sciences, Dnepropetrovsk Mining University, Dnepropetrovsk

PROBLEMS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN ECONOMIC RELATIONS AT THE REGIONAL LEVEL

Прагнення мінімізувати втрати від протекціонізму з боку Росії і країн МС, в момент перебудови українського вектора на співпрацю з Європою, веде до розширення варіативності економічних контактів. У статті розглядається механізм міжрегіонального співробітництва між Україною та Росією, і аналізуються можливі шляхи його оптимізації.

The aspiration to minimize the costs from the protectionism of the Russia and the Custom Union at the time of the restructuring the Ukrainian vector to the cooperation with Europe leads to the expansion the variability of the economic contacts. In the article considered the mechanism of the interregional cooperation between the Ukraine and the Russia, and analyzed the possible ways of its optimization.

Ключові слова: інтеграція, міжнародні відносини, глобалізація, геополітичний фактор, економічні відносини, співробітництво.

Keywords: integration, international relations, globalization, geopolitical factors, economic relations, cooperation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна світова політика характеризується послабленням гегемонії національних держав, з одного боку, і появою нових акторів, з іншого. Дослідники вказують на три взаємопов'язані і взаємозалежні причини ослаблення (або видозміни) національних держав: глобалізацію, інтеграцію та регіоналізацію. Неоднорідність політичного та соціально-економічного розвитку у світовому співтоваристві призводить до того, що в різних частинах планети ці явища по-різному впливають на структуру міжнародних відносин. Так, в Європі (в першу чергу - Європейському Союзі) інтеграція залишається найважливішим геополітичним фактором. Ні на одному континенті інтеграційні процеси не здійснюються з такою швидкістю, не досягають такого обсягу і такої глибини, як у Європі. Україна, в силу свого геополітичного положення, опинилася в тренді європейської інтеграції. Її різкий поворот у бік ЄС загострив відносини з Росією і МС. Загроза, сформованим економічним відносинам на ринках Росії та СНД, ставить перед регіонами Південного Сходу України завдання щодо запобігання розриву господарських зв'язків. Досвід міжнародних відносин показує, що ініціатива міжрегіонального співробітництва може сприяти зниженню політичної напруженості та зростанню економічної стабільності.

Проблема міжрегіональної інтеграції криється у тому, що як Україна так Росія – є державами з високим ступенем централізації. До ініціатив на периферії вони ставляться з підозрою. У даній статті розглядається механізм міжрегіонального співробітництва в країнах, що межують один з одним, і аналізуються можливі шляхи його оптимізації.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та практичні аспекти формування глобального економічного середовища досліджувалися Р.Айзенем [1], І.Бураковським [2], А.Рум'янцевим [3], Є.Савельєвим [4]. Методологічним проблемам регіонального співробітництва та взаємовідносин прикордонних територій присвячені роботи Н. Зиядуллаєва [5], Л.Косикової [6], Ю.Макогона [7], А.Мокія [8] та інших. Теоретичний та емпіричний матеріал, нагромаджений цими дослідниками, є достатньо репрезентованим у науковому відношенні як передумова нашого дослідження.

Формулювання цілей статті. Незважаючи на значний науковий доробок, праці названих вчених та інші публікації й розробки не охоплюють усієї сукупності проблем ефективного міжрегіонального співробітництва і потребують подальшої деталізації на всіх організаційних рівнях зовнішньоекономічної системи регіону, особливо з урахуванням динамічних змін умов входження української економіки у світові господарські зв'язки. Внаслідок цього виникає необхідність розробки організаційних та економічних основ участі регіону в процесах міжрегіональної інтеграції, які б забезпечували підвищення його конкурентоспроможності.

Результати дослідження. Досвід європейського транскордонного регіонального співробітництва в Європі показує нам, що цей процес повинен проходити еволюційно. На першому етапі в європейському суспільстві формувалося розуміння доцільності такого співробітництва. На другому етапі до процесу підключилися економічні групи інтересів, а потім і управлінські структури. Сталося «переміщення» з рівня суспільної взаємодії на рівень економічного співробітництва. Наступним етапом стало політичне «переміщення», яке завершилося процесами інтеграції на всіх рівнях: громадському, економічному та політичному.

Поява єврорегіонів - це результат розвитку транскордонного співробітництва від простих його форм (транскордонної торгівлі та міждержавних угод про співпрацю на суміжних територіях або про охорону транскордонних вод) до транскордонної регіональної інтеграції. Єврорегіони відрізняються від інших форм міжрегіональної співпраці високим ступенем інституціоналізації процесів інтеграції, що протікають на субдержавному рівні.

Освіта і розвиток єврорегіонів у різних частинах Європи в 1950-х - 1970-х роках спиралися на ідеологію, відповідно до якої на початковій стадії розвитку транскордонної регіональної інтеграції можна було розрізнити дві моделі західноєвропейських єврорегіонів - функціональна модель і модель «співтовариства безпеки».

Розквіт діяльності функціональних єврорегіонів у Західній Європі припадає на 80-ті роки минулого століття з подальшим істотним збільшенням їх кількості в 90-і. Така динаміка транскордонної регіональної інтеграції є результатом посилення економічної інтеграції в Співтоваристві, появою загальноєвропейського нормативного документа, що підтримує транскордонне співробітництво - Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, яка була підготовлена Радою Європи та підписана у 1980 році.

Модель «безпеки» у транскордонному співробітництві може розглядатися як більш рання стосовно «функціональної». Такий підхід, однак, не суперечить твердженню, що одночасно на одному рівні можуть співіснувати різні моделі транскордонної регіональної інтеграції. Важливим фактором при визначенні моделі

співпраці є стан суспільства у спільнотах, які інтегруються.

Сучасна система євро регіонів на внутрішніх кордонах Європи мала функціональний характер, оскільки забобони Другої світової війни вже були подолані. Однак ідеологія безпеки не втратила, а, навпаки, знову набуває актуальності. Закінчення Холодної війни і падіння «залізної завіси» поставило європейські країни і регіони в положення, яке було близьке до ситуації післявоєнних десятиліть XX століття. Знову виникла необхідність встановити співпрацю між країнами, які протягом десятиліть залишалися ідеологічними супротивниками. Знову знадобився час, щоб почався процес транскордонного співробітництва, який привів до появи євро регіонів на зовнішніх кордонах Співтовариства.

Українська влада багаторазово намагалася розгорнути програму міжрегіонального співробітництва на кордонах, але щоразу зазнавала невдачі. Невизначений вектор політичного розвитку ставав каменем спотикання і на Сході, і на Заході. Спочатку Польща, Угорщина та Словаччина були найбільш ймовірними партнерами для наведення мостів з Європою, але ЄС надто швидко поглинув ці країни і спорудив бар'єр загальноєвропейських інтересів перед міждержавними вигодами.

Власне кажучи, Асоціація України з Європою і ставила завдання подолати бар'єри відчуження і дати можливість реалізуватися інтеграційним планам проєвропейського бізнесу України на західних рубежах. Інша справа, що цей процес відбувався на шкоду економічній інтеграції з Росією і МС. Жорстка позиція європейців, що не допускає інтеграційного дуалізму, спровокувала внутрішньополітичну кризу. Південно-Схід України опинився в лещатах суворих вимог Договору про асоціацію з ЄС. Його підписання призведе до таких наслідків:

1. Промислова продукція, затребувана в Росії, буде неконкурентоспроможною в Європі;
2. Вільне переміщення товарів між Європою і Україною витіснить вітчизняні товари з внутрішнього ринку та змусить шукати експортні можливості;
3. Заборона ЄС на входження України в інші економічні союзи активізує протекціонізм в Росії і МС;
4. Удар по експорту викличе руйнівна економічна криза в промислових районах України та болючий процес банкрутства підприємств з туманною перспективою їх модернізації.

Вивчивши ризики, пов'язані з підписанням асоціації, українське керівництво відмовилося від різких кроків по зміні економічного вектора, чим викликало незадоволення в ЄС і в тих регіонах, де економіка орієнтована на Захід. Криза довіри до уряду і президента вилилася в конфлікт, який змінив владний Олімп і його переваги в політиці та економіці.

Новий курс на беззастережну інтеграцію з ЄС вселив надію в одну частину України і викликав побоювання у другій (націленій на російський ринок). На даний момент важливо розуміти:

- як розвиватимуться господарські відносини України з Росією;
- яким чином перебудова українського стандартів виробництва буде корельована з інтересами партнерів у країнах МС.

На наш погляд, міжрегіональний формат співпраці має важливе значення для періоду адаптації сусідніх країн до нових економічних умов. Наслідуючи приклад Європи, Україна і Росія могли б спільно працювати над створенням екологічно чистих регіонів у рамках прикордоння (наприклад, Полісся, той же Донбас), яке забруднено у наслідку Чорнобильської катастрофи, чи довгостроковим видобутком вугілля на цих землях. Потенційно регіон Полісся, створений спільно з Білоруссю, міг би стати місцем екологічного туризму. Позитивні перспективи в плані розвитку загальної курортної зони є також у Азовського моря, яке поки породжує в основному проблеми між Україною та Росією.

Це буде відповідати інтересам мешканців прикордонних регіонів, яким потрібно спокійно перетинати кордон, не простоюючи в багатокілометрових чергах на автомобільних пунктах пропуску, і, таким чином, мати можливість часто та безперешкодно відвідувати своїх родичів, що живуть по той бік кордону. Крім того, підвищення екологічної безпеки на прикордонних територіях призведе до падіння рівня онкологічних захворювань і дасть місцевим бюджетам ще одне джерело доходу у вигляді туризму. Потрібно визнати, що завдання з налагодження зв'язків між регіонами України і Росії в нових умовах є більш масштабними, ніж ті, які вирішувалися раніше в рамках як європейського, так і україно-російського досвіду. Україна вкрай потребує промислової кооперації з Росією, в тому числі, націленої на виробництво експортної продукції для третіх країн. У загальному обсязі промислової продукції України лише 28 % може бути вироблено самостійно, без поставок з РФ та інших країн СНД.

Найважливішим кроком з активізації економічного співробітництва має стати програма з розвитку інфраструктури, як у прикордонній зоні, так і в районах спільної господарської діяльності. Наявність сучасної транспортної інфраструктури на кордонах держав є одним з провідних факторів розвитку транскордонних економічних зв'язків і конвергенції господарських систем. Першочерговими заходами для створення і використання прикордонної інфраструктури будуть:

- демаркація державного кордону;
- облаштування МТК (міжнародних транспортних коридорів);
- будівництво місцевих прикордонних пунктів пропуску та їх забезпечення сучасним технічним обладнанням;
- реконструкція доріг і під'їзних шляхів до міжнародних і місцевих пунктів пропуску;
- відновлення та інтегрування прикордонних зв'язків населення україно - російського прикордоння.

Досвід міжнародного співробітництва України та Росії показує, що у зовнішньоекономічні зв'язки залучені в основному великі підприємства - експортери, а реалізовані інвестиційні проекти мають національний масштаб. Виробниче міжнародне співробітництво невеликих підприємств, у тому числі недержавних форм власності, практично не розвинене. Більш того, по обидва боки російсько-українського кордону не використовується на повну потужність потенціал підприємств, що працюють на місцевій сировині і орієнтованих на локальний ринок.

Не можна розраховувати на успішне міжрегіональне співробітництво без підтримки його центром (державою). Причому, ця підтримка повинна не тільки декларуватися, але бути реальною, тобто узгодженою з основною стратегічною лінією економічної політики обох держав. Крім того, держава має забезпечити міжрегіональну співпрацю на інституціональному рівні. Це означає, що торговельна, структурна, митна, кредитна та інша політика держави повинна бути узгоджена з аналогічними напрямками політики прикордонних держав.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі:

1. В умовах поглиблення економічної інтеграції України з країнами ЄС найважливішим завданням стає збереження рівня кооперації та торгівлі з Росією. Україна повинна виробити нові підходи в економічній співпраці, як з Європою, так і з Росією. Її роль значно зростає у випадку створення сприятливої зони співробітництва між Сходом і Заходом.

2. Сформовані економічні зв'язки між цими державами мають характер, як кооперації, так і конкуренції, що об'єктивно зумовлено прагненням України зміцнити свою незалежність, і загостренням галузевої конкуренції на світовому ринку. Разом з тим існують чинники, що сприяють єднанню економічних зв'язків між сусідніми країнами (однаковий рівень технологічних укладів, спільні завдання з модернізації, технологічна кооперація, що збереглася історично).

3. Для зміцнення економічних відносин рекомендується створення спільних фінансово-промислових груп, спільних підприємств та інвестиційних програм.

4. Особлива роль у розвитку економічних відносин між Україною і Росією належить прикордонним районам, в яких необхідно створити сучасну транспортну інфраструктуру, що буде сприяти позитивній динаміці співпраці.

Література.

1. Економічна інтеграція України в Європейський Союз: Наукові рекомендації. (під ред. Р. Айзена) Тернопіль: Економічна думка, 2003.-185 с.
2. Бураковский И.В. Плотников О.В. Глобальная финансовая криза: уроки для Украины. Харків: Фоліо, 2009.-299 с.
3. Рум'янцева А.П. Рум'янцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність. Навч. посіб.: 2-ге вид. перероб. та доп. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 296 с.
4. Вплив глобалізації на економічний розвиток України / С. Савельєв, В. Куриляк. Економіка України. – 2012. - № 9
5. Зиядуллаев Н. Россия – Украина: стратегическое соперничество или партнерство. Экономист. – 2004. – №5. 69 с.
6. Косикова Л. Производственное сотрудничество России с Украиной: тенденции и противоречия. Российский эконом. журнал. – 2002. – №2. 71 с.
7. Макогон Ю. В., Чигрин С. С. Экономические связи Украины и России. Донецк: Изд-во ДонНУ, 2004. 92 с.
8. Розвиток зовнішньої торгівлі України та її економічна безпека / В. Г. Андрійчук, О. С. Власюк, А. І. Мокій, В. П. Тітаренко ; За ред. В. Г. Андрійчука : Монографія. - К. : НІСД, 1996. - 150 с.

9.

References.

1. Ajzen R. (2003), *Ekonomichna intehratsiia Ukrainy v Yevropejs'kyj Soiuz: Naukovi rekomendatsii* [The economic integration of Ukraine into the European Union: Scientific advice], *Ekonomichna dumka, Ternopol', Ukraine*.
2. Burakovskiy I.V. Plotnikov O.V. (2009), *Hlobal'na finansova kryza: uroky dlia Ukrainy* [The Global Financial Crisis: Lessons for Ukraine], *Folio, Kharkiv, Ukraine*.

3. Rum'iantsev A.P. Rum'iantseva N.S. (2012), *Zovnishn'oeconomichna diial'nist'* [Foreign trade], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Savel'iev Ye., Kuryliak V. (2012), *Vplyv hlobalizatsii na ekonomichnyj rozvytok Ukrainy* [Impact of globalization on the economic development of Ukraine], Ekonomika Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
5. Zijadullaev N. (2004) *Ukraina: strategicheskoe sopernichestvo ili partnerstvo* [Ukraine: strategic rivalry or partnership], Jekonomist, Rossija.
6. Kosikova L. (2002) *Proizvodstvennoe sotrudnichestvo Rossii s Ukrainoj: tendencii i protivorechija* [Industrial cooperation between Russia and Ukraine: Trends and contradictions], Rossijskij jekonom. zhurnal, Rossija.
7. Makogon Ju. V., Chigrin S. S. (2004) *Jekonomicheskie svjazi Ukrainy i Rossii* [Economic relations between Ukraine and Russia], DonNU, Doneck, Ukraine.
8. V. H. Andrijchuk (1996), *Rozvytok zovnishn'oi torhivli Ukrainy ta ii ekonomichna bezpeka* [A monograf of development of Ukraine's foreign trade and its economic security], NISD, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"